

**ОПИСАНИЕ НА „РАЗЛОЖКОТО НАРЕЧИЕ“
НА СТРАНИЦИТЕ НА ЕКЗАРХИЙСКИЯ ВЕСТНИК
„НОВИНИ“/„ВЕСТИ“ (1890 – 1912)**

Мария Мицкова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**DESCRIPTION OF THE RAZLOG DIALECT IN THE EXARCHIC
NEWSPAPER „NOVINI“/„VESTI“ (1890 – 1912)**

Mariya Mitskova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The main goal of the following paper is to present some aspects of the language policy of the Bulgarian Exarchate from the late 19th century, concerning Bulgarian population left beyond New Bulgarian state boundaries. It analyses the descriptions of the Razlog Dialect published in the Exarchic newspaper „Novini“/„Vesti“ (1890 – 1912) not only as a history of Bulgarian South-Western colloquial language, but also as a history of the Bulgarian dialectology.

As one of the most detailed and profoundly described dialects on the pages of the Exarchic newspaper, the Razlog dialect is the main topic in several articles by Dimitar Molerov and Ivan Panayotov, published in the period between 1894 and 1896.

Key words: history of Bulgarian dialectology, Bulgarian dialects from the late 19th century, Bulgarian exarchate, exarchic newspaper

След Освобождението Българската екзархия е духовната институция, която продължава възрожденската просветна и национално-езикова политика в останалите под османска власт български територии. Този стремеж за обединяване на българския народ и за поддържане на националния дух се отразява и на страниците на официалния екзархийски орган вестник „Новини“/„Вести“ (1890 – 1912)¹. Опреде-

---

¹ Вестникът е орган на Българската екзархия, печатан в Цариград. Той излиза от 27.09.1890 г. до 9.10.1912 г. първоначално под името „Новини. Вестник научно-литературен и духовен“ (1890 – 1898), а от 1898 г. с името „Вести. Вестник об-

лен като „политически, научно-литературен и духовен“, вестникът далеч не се занимава само с религиозни проблеми. В него с приоритет се отпечатват етнографски и фолклорни описания, исторически материали, рецензии на книги и учебници, дискутират се езикови и правописни въпроси, проблеми на образованието (Иванова 2012: 172). Наред с това една от големите цели на вестника е да запознае българската общественост и научната общност с богатството на диалектите в отдалечените български краища, да докаже принадлежността им към българската езикова територия, очертавайки езиковите и духовните граници на целокупната българска нация.

Екзархийският вестник не само задава въпросите и дава насоките за изследване и описание на малко познати и отдалечени говори. Той се превръща в трибуна, от която българите, останали под турска власт, могат да издигнат гласа си и да представят своето лице и своя български език, търсейки съпричастност, но и съ-единение. Както споменава Д. Иванова, десетки са статиите, посветени на актуални филологически проблеми, на спорни въпроси около кодификацията, на случаи на противоречие между кодифицираната норма и дадените правила за нейното прилагане (Иванова 2012: 175). Част от тези публикации са насочени към говоримия език и актуалното състояние на неговите употреби, затова вестникът поддържа и специални рубрики с диалектоложка насоченост.

Разложкият говор е едни от най-подробно и задълбочено описаните говори на страниците на екзархийския вестник. На него са посветени няколко статии на Д. Молеров и свещеника Ив. Панайотов в периода между 1894 и 1896 г. Този интерес никак не е случаен. Родени в Разложкия край – Д. Молеров в Банско, а Ив. Панайотов в с. Баня, – и двамата книжовници са носители на говора, и за двамата този въпрос е личен. Ето защо зад думите на Д. Молеров: „Жителите, които населяват разложката котловина, говорят на едно наречие, което много се отличава от другите български наречия²“ (Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1)³, прози-

---

ществен, политически, научно-литературен и духовен“ (1898 – 1912). Спиран е няколко пъти от турската цензура, но окончателно спира да излиза на 9.10.1912 г. с обявяването на Балканската война. В периодите, когато е спиран (12.10.1910 – 10.11.1910 г.; 10 – 16.02.1911 г. и 12.01. – 26.07.1912 г.), излиза с името „Глас“ (Български периодичен печат 1966: 76 – 77).

² Цитатите от оригиналните източници са предадени с осъвременен правопис, но със запазени фонетични и пунктуационни особености.

³ Библиографското посочване на източника е дадено по следния начин. На първо място стои инициалът на вестника – Н (за в. „Новини“) или В (за в. „Вести“), след това са годишнината, съответният брой, датата, на която е излязъл, и страницата.

ра не само неоспоримият езиков факт, но и възрожденското отношение на радетеля към своя език. В публикуваните материали се обръща внимание на специфични особености в диалектната фонетика и морфология на говора, на лексикалното му богатство с ясното намерение да се представи уникалността и своеобразието на местния език в живата употреба.

Фонетични особености на разложкия говор

Първият въпрос от диалектната фонетика на разложкия говор, който е представен на страниците на вестника, е въпросът за произношението на старата ятова гласна. В своята статия „Нещо за разложкото наречие“ от 1.02.1894 г. Д. Молеров обръща специално внимание на вокала Ъ, който за разлика от другите български „наречия“, в които „може да се слуша“ като Я или като Е, „в Разлога се изговаря съвсем другояче“ (Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1). Молеров не само регистрира наличието на широко ê в говора, но и прави опит да опише артикулационните характеристики на гласната, като дава подробни насоки за начина, по който тя може да се възпроизведе:

За да се произнесе приблизително Ъ звука тъй както се произнася в Разлог, трябва да се поставя езика в съвсем хоризонтално положение, да се направи съвсем малко кутлест на длъж, тази част над езика да бъде отдалечена от него и тогава, като не помръдваме нито език, нито нищо в устата си, да произнесем из най-задната част на гърлото звука Е, този звук, който ще се чуе, ще бъде приблизително звука Ъ, както се произнася в Разлога.

(Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1)

Според автора особената фонетична природа на звука може да бъде предадена със знака *ae* и той посочва случаите, в които този звук може да се срещне, като дава примери за употребата му в коренната морфема (*смѣх, пѣсен, желѣзо*), в краесловие (от типа *злѣ, къдѣ*), както и във формите за минало време, например *умрѣх, узрѣ*, в членната морфема за множествено число на числителни като *петтѣ* и проч. Правилото, което изнася Молеров, е, че старият *ЯТ* в разложкия говор се произнася като *широко ê*, когато е под ударение. Едновременно с това той не пропуска да отбележи, че гласната *Е* запазва звуковата си стойност на етимологичното си място:

Ъ-то се слуша като *ae*, ако ударението пада върху него; а ако думата се пише с *Е* и на разложск. наречие си се слуша като *Е*. например *смѣх* по разл. се изговаря *смаѣх*, *желѣзо* = *желаѣзо*, *пѣсен* = *паѣсен*, *къдѣ* = *къдаѣ*,

голѣм = голаѣм, умрѣх = умраѣх, узрѣ = узраѣ, земѣте = земаѣте, двѣ = дваѣ, петтѣ = петтаѣ, бера по разл. прави бера, плет = плет, лед = лед и пр.
(Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1)

Материалът на Д. Молеров предизвика своеобразна дискусия на страниците на вестника за същността на звука, фонетичните му характеристики – слухови и учленителни – и за правилното му графично предаване. В бр. 43 от 1894 г. свещеникът Ив. Панайотов прави отзив на статията в своята „Бележка за Разложкия говор“. В нея той не е съгласен с предложения от Молеров знак за фонетично записване на гласната като аѣ. Позовавайки се на авторитетния за времето си „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“, той застава зад мнението, че правилното отбелязване на звука е ea, като повтаря, че „колкото и скоро да изговаряме тези звукове един подир друг, пак ще имами два звука, а ѣ е само един звук“.

Панайотов посочва, че има и други места с непрегласен изговор на ѣ – например в съседния самоковски говор, и дава своето обяснение защо в разложкия говор се чува особено ясно широкото произношение на ят:

Съществена разлика между говора в Самоков и в Разлог, колкото се отнася до ѣ, няма. Наистина в Разложкия говор се по-забелязва тоя звук, но причината е тая, че в Разлог се говори по-провлачено, в Самоков бързо. За това именно се показва произношението на особено в Разлог.
(Н, IV, № 43, 22.02.1894, с. 2)

Въпросите на диалектната фонетика на разложкия говор, засегнати на страниците на вестника, не се изчерпват само с дискусията около спорната старобългарска гласна ѣ, а засягат и други черти както от вокалната, така и от консонантната му система. В споменатата статия „Нещо за разложкото наречие“ (Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1) Д. Молеров изтъква и други характерни особености на гласните и съгласните в разложкия говор:

- рефлекса А на мястото на старобългарската ꙗ под ударение (*гѣба, дѣб, скѣп, стѣпка*⁴ и пр.), но запазването на гласната Ъ в съчетанията ър/ръ и ъл/лъ (*крѣв, крѣс* и съответно *вѣк, съзи, пѣзи, бѣа* за ъл > ъ);

⁴ Ударенията, където са отбелязвани от авторите, се предават по начина, по който са обозначени.

- елизия на звука *X* в началото на думата и в средисловие в интервокална позиция (*убав, ѝтър, о̀ро, стр̀а̀ове, игра̀а, вида̀а* и пр.);
- дисимиляцията на *мн > вн* (*стр̀ъ̀вно, тев̀но, в̀ного* и *ф̀ного*).

Няколко месеца по-късно Д. Молеров публикува друг материал за родния си говор в статията „Из разложкото наречие“ (Н, IV, № 62, 3.05.1894, с. 2). В нея представя още наблюдения върху говора, като допълва изнесените преди това данни с нова информация не само от Разлог, но и околните населени места. Авторът специално се спира на няколко особености при съгласните, свързани с рефлексна на праславянските съчетания *tj/dj* (*шт/жд*). По негово описание „в думите, в които се слуша жд, в Банско д-то се испуща и се слуша само ж“, например *пр̀ѐжа, в̀ѐжи, с̀а̀жи, за̀б̀жа* (*захожда*). Той разкрива, че застъпникът на съчетанието *tj* в Банско (все още село по онова време) и в с. Елешница (Разложко) е двуфонемното съчетание *шч*, като дава за пример словоформата *кашча* (*къща*).

Морфологични особености на разложкия говор

Морфологичните особености на разложкия говор също са подробно описани. Димитър Молеров представя специфичните черти от именната и глаголната му система като отличителни спрямо кодифицираните в книжовния език норми.

На страниците на вестника категорията определеност при именната най-често се коментира във връзка със съществителните от мъжки род и се появява в текстове, анализиращи рефлексите на старобългарските ерови гласни. В този контекст са разсъжденията на Д. Молеров относно формите за определеност в разложкия говор, в който се наблюдават две членни морфемни за имената в м.р. ед. ч. – *-е* (след мека съгласна) и *-о* (след твърда съгласна). Макар грешно да ги интерпретира като падежни, примерите, които излага, са приносни, тъй като разкриват тази рядка за българските говори особеност⁵, която е запазена и до днес в говора:

Думите, които се пишат с *Ъ* на края, изменени по падеж, приемат на края *Е* (с изключение на думите оконч. на *ЛЪ*). Напр. *день* измен. по падеж по разл. = *ден̀е*, *сънь* = *сън̀е*, *другарь* = *дру̀г̀аре*, *орачь*

---

⁵ Пропуските в академичната подготовка на Д. Молеров прозират и в други случаи, например в типичния за времето маниер на терминологично уеднаквяване на понятията звук и буква, с който описва някои особености на фонетичната система на разложкия говор.

= орàче и пр., а думите, които се писват с Ъ на края, имен. по падеж приемат на края О. Напр. вол – волò, заб – забò, плет – плетò и пр.

(Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1)

Като отговор на едно от запитванията на Д. Матов⁶, отправено към читателите на вестника на 18.02.1894 г., за наличието на окончание -ой при прилагателни от м.р. ед. ч., което отговаря на старобългарското окончание -ѡи (ѡи) и в някои паметници се среща с изяснен *ер* като -ой, Д. Молеров съобщава, че в Банско това окончание се среща при прилагателните от ср. р. ед. ч., а не от м. р. За илюстрация той публикува народна песен от този край, в която се съдържат примерите *мѡлой Яне, мѡлой добрò, мѡлой нàше живувàне* (Н, IV, № 62, 3.05.1894, с. 2).

Във връзка със съвременния облик на съчетанията *tj/dj* (*шт/жд*) в разложкия говор Д. Молеров описва още една морфологична особеност на именната му система. По негови наблюдения в Банско отглаголните съществителни се образуват с наставката -щина (а в останалите разложки села с наставката -*итина*), „като между корена на глагола и това окончание се вмъкват други звукове, най-много е и а“ (Н, IV, № 62, 3.05.1894, с. 2). Той привежда примери като *растурешчѡина* (от *разтурям*), *умѡрешчѡина* (от *умяравам*), *сòбрашчѡина*, *набѡешчѡина*⁷ и пр.

На страниците на екзархийския вестник статиите с диалектоложка насоченост засягат и редица морфологични въпроси, свързани с **особеностите в глаголна система на разглежданите югозападни говори**. В своите коментари и описания авторите представят анализираниите форми и явления като история на българския език – техният поглед неизменно изхожда от старобългарското наследство не само в контекста на характерния за времето сравнително-исторически метод, а най-

⁶ Статията „Запитвания по българска диалектология“ е отпечатана на 18.02.1894 г. в бр. 46 на в. „Новини“. В нея видният български учен Димитър Матов, излагайки проблема, че наличните диалектоложки данни по някои въпроси са недостатъчни или противоречиви, задава две конкретни питання към читателите, а именно – дали в българските говори съществуват прилагателни имена с окончание -ой за м.р. и дали на запад от Вардар има говор, в който ударението пада на третата сричка от края на думата (вж. Н, IV, № 42, 18.02.1894, с. 1).

⁷ В представените форми без анализ или какъвто и да е коментар е отбелязано двойното ударение – една от големите отличителни особености на акцентната система на разложкия говор. Върху нея десет години по-късно същият Д. Молеров прави цялостно изследване, което публикува на страниците на софийското списание „Известия на семинара по славянска филология“ в статията си „Вторично ударение в разложкия говор“ (вж. Молеров 1905).

вече като безспорно езиково доказателство за принадлежност. Именно от тази гледна точка са разгледани фонетичните изменения в парадигмата на изявителното наклонение. Така за разложкия говор са отбелязани следните особености:

- На мястото на старите йотувани окончания в 1 л. ед. ч. сег. вр. при глаголите от II спрежение се е настанило окончанието *-e*. Както уточнява Д. Молеров, тази особеност се среща, ако „пред това Е е съгласна буква“ (Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1) и ударението не пада върху окончанието (*ходя – òде, пъдя – пàде, прося – прòсе, паля – пàле, свиря – свìре*).
- В окончанието за 3 л. ед. ч. сег. вр. съгласната *t* изпада, както следва⁸:
  - 1) Окончанието *-ат* за 3 л. мн. ч. при глаголите от I и II спрежение в разложкия говор е *-а*, например *плета* (вм. *плетат*), *лежа* (вм. *лежат*), а окончанието *-ят* при глаголите от II спрежение е *-ê* (*горê – гоят*), *шумê – шумят*).
  - 2) В останалите случаи, когато ударението не пада върху окончанието, окончанието е *-аа* или *-яа* (след гласна). Например *идаа* (*идат*), *крòяа* (*кроят*).

Като една от големите морфофонетични разлики не само между отделните диалекти, но и по отношение на книжовния език, частицата за образуване на бъдеще време също е отбелязана и коментирана в някои публикации. Върху нея се спира и Д. Молеров, който разкрива, че в края на XIX в. в Разложко бъдещето време се образува с помощта на спрегаем спомагателен глагол, който все още не се е граматикализирал:

В Разлог вместо спомагателний глагол „щж“ употребява се „кбу“ и се спряга тъй:

изявит. накл. наст. вр. ед. ч. кбу, кьеш, кье. – мн. ч. кьем, кьете, кья. – мин. несв. ед. ч. кьяèх, кьяèше, кьяèше, мн. ч. кьяèхме, кьяèхьте, кьяèа. Миналото причастие е кьяèл, мн. ч. кьяèли.

(Н, IV, № 62, 3.05.1894, с. 2)

Представената архаична черта, която в съвременното състояние на говора вече не се среща (вж. Стойков 1993: 141 – 142; БДА 2016: 142 – 143), е принос не само за историята на разложкия говор, но и за историята на формите за бъдеще време в българския език. Тя илюст-

---

⁸ Тази особеност в глаголната система на разложкия говор се пази и до днес (вж. БДА 2016: 133 – 135; Стойков 1993: 142).

рира ранен етап от функционирането на сложната форма на категорията преди превръщането на спомагателния глагол в частица.

В последната от трите си статии – „Няколко думи за разложкото наречие“, публикувана на 12.03.1896 г., Д. Молеров се спира на още една особеност от глаголната система на разглеждания говор. Той отбелязва, че в с. Добринище глаголите в 3 л. мн. ч. минало несвършено време имат различни форми („се изговарят другояче“) в сравнение със същите форми в говора на другите населени места в Разложко. Според неговото описание на мястото на плуралното окончание се е наместило старото имперфектно сингуларно окончание за 2 и 3 л. – *кажүвааше (казваха); залүвааше (заливаха); одааше (ходеха)*⁹ и пр. Молеров публикува редица примери, като всеки един от тях е представен в употреба, за да изпъкне по-ясно и еднозначно:

Еднаш, ага раждааше крушите, ядѐхме фного = едно време, когато раждаха крушите, ядахме много. Оцутра, кажувааше, кѐе фчера е горѐла гората = отзаран казваха, че вчера е горяла гората. Кѐех ида, туку да се не карааше снопето = щях да ида, ако не се носеха снопето.
(Н, VI, № 48, 12.03.1896, с. 4)¹⁰

В посочените статии са отбелязани и други отличителни подробности от граматичната система на говора. Д. Молеров обръща внимание, че „въпросителната частица *ли* в разложко е *ле*. Напр. *иде ле?*“ (Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1). Наред с това се спира и на някои от най-често употребяваните съюзи, като съобщава, че вместо съюза *или* „се употребява *ели* или пък *ли*“, а фонетичният облик на съюза *че* е *кѐе* (Н, IV, № 62, 3.05.1894, с. 2). Към списъците от думи, които публикува в края на статиите си, откриваме и предлозите *код (при)*, *нѐх (към)*, *мугю (между)*¹¹.

Лексикални особености на разложкия говор

⁹ По съвременни данни тази интересна морфологична особеност все още се пази в Разложко. Вж. БДА 2016: 152.

¹⁰ За улеснение тук сме предали старата ятова гласна със съвременното ѝ фонетично означение – ê.

¹¹ Предлогът *код* е отбелязан за първи път в научната литература за българския език 70 години по-рано от Вук Караджич в неговия „Додатък“ (1822). При описанието на морфологичната система на българския език (по разложкия говор всъщност) той говори, че всички падежи „са равни на именителния и в разговора се подкрепят с предлози“ (в превод на Ил. Конев – Конев 2007: 131). За да подкрепи своето наблюдение, той дава и следния пример: „седни код сино ми“ (пак там).

Екзархийският вестник има особен принос за представянето и на лексикалното богатство и неповторимостта на разложкия говор. В своите статии и Ив. Панайотов, и Д. Молеров обръщат внимание на любопитни и специфични думи и словоформи, употребявани в региона, като водещият общ знаменател, под който се представя лексикалният материал, е различността, отличителността – както спрямо общоразпространените и по тази причина ясни по семантика думи, така и спрямо подобни словоформи в други диалекти.

В първата от поредицата свои статии, посветени на разложкия говор, Д. Молеров обособява в края на текста отделна част, в същността си списък от свободно изредена диалектна лексика, с наименованието „Обяснение на някои думи, които се употребяват в Разлог“ (Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1), която от своя страна намира продължение и в следващата негова публикация от 3.05.1894 г. Характерно и за двете „Обяснения“ е, че представените лексеми не са подредени по азбучен ред или групирани по друг обобщаващ принцип.

В първия списък по-голямата част от лексемите най-често са представени без допълнителен анализ освен посочването на значението на всяка една единица. Например:

гяци (училище), гяк (ученик), трѹа или трѹшка (малко), аламѹна (който много залисува), залѹсувам (викам с много висок глас), дрѹнка (мальк кѹс месо), костѹрета (фасул).

(Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1)

Молеров прилага различен подход при описанието на словоформата *вабе*. За нея той дава морфологично описание – глагол от II спрежение, както и подробно разяснение на действието, което обозначава: „когато някой подава хляб или друго нещо помалко на някое животно, за да върви след него“. За да бъде още по-ясно значението на глагола, той го представя и в употреба: „Овчаре ваби овците“ (пак там). Също в употреба представя и наречието *яко* (много), тъй като в други говори се среща със значение ‘както, като’. Изложението завършва с анализ на местоименното наречие *ага* (когато), за чиято употреба авторът публикува няколко стиха от народна песен:

Думата ага (ударението не пада нито на единия нито на другия слог) се употребява вместо когато. Напр.: видаѐ – кѹеш ме, ага дойда // ага дѹйда на попрѐлка (Н. П.).

(Н, IV, № 37, 1.02.1894, с. 1)

Вторият списък е значително по-обемен – публикувани са около 50 диалектни думи, като за почти една четвърт от тях са дадени примери в употреба. В известен смисъл изборът кои думи да се включат в употреба, е случаен, но сред тях има интересни примери като наречието *голо* (само) и съответващото му прилагателно в среден род, което в разложкия говор се употребява с различно в сравнение с останалите говори и книжовния език значение: „голо еден човек имаше там“ (само един човек имаше там) (Н, IV, № 63, 3.05.1894, с. 2).

Както вече споменахме, статията на Д. Молеров предизвиква незабавна реакция у читателите на вестника и още следващия месец, в бр. 43 от 22.02.1894 г., свещеникът Ив. Панайотов отпечатва своята „Бележка за Разложкия говор“ като отговор с коментар, в който коригира някои от неточностите в Молеровата публикация. Той не е съгласен със значението ‘училище’, което Молеров дава на думата *гяци*, и обяснява, че това е множественото число на *гяк*, т. е. ученици. Въз основа на своите собствени наблюдения Панайотов прави реплика и на значението ‘малко’, с което Молеров означава думата *труа*:

Думата *труа* не се употребява в Разлог, а има дума *труа*, или *троа*, или *троа*, която значи *троха*, *трошца*, а не малко, както пише г. М-в. Разложенина, кайто не употребява думата *малко*, замества я с *трѐа*, *трошка* и *трѐнка*.

(Н, IV, № 43, 22.02.1894, с. 2)

Наред с това той прави и едно важно уточнение за употребата на думата *костурета* (боб), а именно, че се среща само в Банско, а в другите села се използва общобългарската дума *боб*.

И в края на последната си статия, излязла на 12.03.1896 г. в бр. 48 на в. „Новини“, следвайки същия подход при представянето на лексиката от родния си говор като при предходните си две публикации, Молеров публикува списък от 13 диалектни думи. Необходимостта тяхното значение да бъде специално предадено и обяснено, говори ясно за целта, която авторът е следвал при подбора им, а именно, че са думи и словоформи, които са различни, непознати и особени спрямо общата, позната лексика, и по тази причина имат нужда от „превод“.

Както споменава К. Мирчев в една своя студия върху езика на черковни песни на разложкия говор от XIX в., в периода на Възраждането Разложко е особено буден български край, върху който оказва благотворно влияние Рилският манастир, имал постоянен метох в

Банско (Мирчев 1939: 3). В този аспект интересът към разложкия говор и неговата история в контекста на историята на българския език, от една страна, и ясният и достатъчно добре подготвен филологически поглед на неговите изследвачи Д. Молеров и Ив. Панайотов, от друга, никак не са случайни. Те следват живата просветителска и духовна традиция, поддържана от дълга поредица будители и книжовници от този край, като Паисий Хилендарски, зографа Димитър Томов Вишанов (Молеров)¹², Неофит Рилски.

Описанието на разложкия говор на страниците на екзархийския вестник е принос към историята на българската диалектология през XIX век. Направено от носители на говора, които с тънък усет, увереност и ревност към родния си език са обърнали внимание на всяка една фонетична, морфологична и лексикална диалектна особеност, то е първото задълбочено представяне на говора след прословутото описание в „Додатъка“ на Вук Караджич 70 години по-рано. Разгледаните статии и изнесените в тях данни стават основа както за редица по-късни изследвания върху разложкия говор, така и за по-обобщаващи публикации по фонетични и акцентни проблеми¹³.

ЛИТЕРАТУРА

Асянчин 1915: Асянчин, И. (п.) Панайотов. *Принос за изучаване на Разлога и по-частно на с. Баня (Разложко)*. [Asyanchin, I. (p.) Panayotov. *Prinos za izuchavane na Razloga i po-chastno na s. Banya (Razlozhko)*.] Пловдив: Печатница „Пчела“, 1915.

---

¹² Анализираният в настоящата статия автор Димитър Молеров (1874 – 1961) е внук на зографа Димитър Томов Вишанов (Молеров) (1780 – 1868), учител на Неофит Рилски, впоследствие негов близък приятел. През 30-те – 50-те години на XIX в. Д. Вишанов изписва редица стенописи и икони в Рилския манастир, в църкви в Банско, Неврокоп и др. (вж. Енциклопедия 1988: 435).

¹³ Вж. библиографията, посочена от Ст. Стойков след частта от книгата му, засягаща разложкия говор, както и допълнената от редактора М. Сл. Младенов библиография (Стойков 1993: 142 – 143). Самият Д. Молеров е обвързан с историята, фолклора и „езика“ на родния си край през целия си живот и не спира да работи за описването, изследването и опазването на разложкия говор. Публикуваната през 1905 г. негова статия за двойното ударение в разложкия говор (Молеров 1905) става основа на редица изследвания върху акцентната система на българския език (вж. напр. Тодоров 1939). Почти половин век по-късно в съавторство с брат си публикува и обширната студия „Бележки за разложкия говор“ (Молерови 1954). От своя страна бележките и спомените за живота в Разложкия край на свещеника Ив. Панайотов (Иван Поппанайотов Асянчин) (1834 – 1910) са издадени посмъртно, през 1915 г. (Асянчин 1915).

- БДА 2016:** *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. IV. Морфология.* [Balgarski dialekten atlas. Obobshtavasht tom. IV. Morfologiya.] София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016.
- Български периодичен печат 1966:** *Български периодичен печат 1844 – 1944. Анотиран библиографски указател. Т. II.* [Balgarski periodichen pechat. Anotiran bibliografski ukazatel. T. II.] София: Наука и изкуство, 1966.
- Енциклопедия 1988:** *Българската възрожденска интелигенция. Енциклопедия.* [Balgarskata vazrozhdenska inteligenciya. Enciklopediya.] Съставители: Н. Генчев и Кр. Даскалова. София: Държавно издателство „Д-р Петър Берон“, 1988.
- Иванова 2012:** Иванова, Д. Българската езикова политика зад граница. Екзархийският вестник „Новини/Вести“ (1890 – 1912). [Ivanova, D. Balgarskata ezikova politika zad granica. Ekzarhiyskiyat vestnik „Novini/Vesti“ (1890 – 1912).] // *40 години Шуменски университет 1971 – 2011. Сборник научни трудове от националната конференция с международно участие.* (Ред. И. Савова, В. Попова). Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2012, 170 – 182.
- Конев 2007:** Конев, И. *Вук Караджич за българите и европейската мисъл.* [Konev, I. Vuk Karadzich za balgarite i evropeyskata misal.] София: Издателство „Пропелер“, 2007.
- Мирчев 1939:** Мирчев, К. Черковни песни на разложки говор от средата на XIX в. [Mirchev, K. Cherkovni pesni na razlozhki govor ot sredata na XIX v.] // *Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет. Кн. XXXV.* София: Придворна печатница, 1939, 3 – 33.
- Молеров 1905:** Молеров, Д. Вторично ударение в разложкия говор. [Moleroov, D. Vtorichno udarenie v razlozhkiya govor.] // *Известия на семинара по славянска филология*, 1, 1905, 173 – 182.
- Молерови 1954:** Молерови, Д. и К. Бележки за разложкия говор. [Molerovi, D. i K. Belezhki za razlozhkiya govor.] // *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, 48, 1954, 9 – 16; 429 – 574.
- Стойков 1993:** Стойков, Ст. *Българска диалектология.* [Stoykov, St. Balgarska dialektologiya.] София: Издателство на БАН, 1993.
- Тодоров 1939:** Тодоров, Цв. Двойно акцентуване в български език. [Todotov, Tsv. Dvoyno aktsentuvane v balgarski ezik.] // *Списание на БАН*, 58, 1939, 107 – 202.

ЕЗИКОВЕДСКА БЪЛГАРИСТИКА

